

A Habsburg korszakban osztrák őrsg került a várba. Később, II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején Bóné András kuruc ezredes foglalta el a várat, s a kurucok 1708-ig tartották birtokukban. A szabadságharc bukása után az osztrákok lerombolták Sebesvárat, hogy „rebellis” (lázadó) magyaroknak többé ne szolgáljon erősségül egy újabb felkelés alkalmával.

Ez a hajdani büszke vár ma rom, de nem akármilyen. Festői környezetben egyike a legromantikussabb várromjainknak. Elég sok falrész aránylag jól ellenállt az emberi pusztításoknak, de még az időjárás könyörtelen viszontagságainak is. Legrégibb a kör alakú őrtorony, de elég jó karban lévő falrészek is láthatók. Az őrtoronytól a falak mentén haladva, pár méterre megfigyelhetünk egy bástyát, amelynek a teteje az idők folyamán beomlott, ez volt a várkapitány „háza”. Ezzel szemben a négyszögletű toronyban a várőrség lakott. A négyzetes „őregtorony” a vár északi részén áll, s ezt fogta közre az ágyúbástya. A várnak felvonós rendszerű kapuja is volt. Szűk udvarán különböző épületek nyomai is fellelhetők. A vár falainak a vastagsága helyenként eléri a 2,6 métert is. Kútjából pedig alagút vezetett le a patakhoz, ami végveszély esetén titkos kijáratként is szolgált, de betölthette a rejték hely szerepét is.

A Sebesvárhoz kapcsolódó legenda a következőképpen szól. Sebesvár és az Élesd környéki Súlyomkő várának urai jó barátságban és megértésben éltek. Egyik várúrnak daliás fia, a másiknak pedig tündérszép lánya volt. Szüleik megegyeztek, hogy gyermekeiket összeházasítják, s ezért már gyermekkorukban eljegyezték őket. Később azonban, amikor kitört az országban a pártütés, a barátokból egyszerre ellenségek lettek, s gyermekeiket is szétválasztották. A fiatalok azonban nem akartak lemondani egymásról. Súlyomkő vára urának fia megszöktette Sebesvár urának szépséges leányát. A lány apja utolérte őket, és párviadalban levágta a fiút. A fiát vesztett apa bosszúból leromboltatta ellenfelének várát. A legenda történelmi magva a Gyerőffyék és Tamásfiak közötti vetélkedés. Az Árpád-házi királyok kihalása után a Tamásfiak Károly Róbertet, a Gyerőffyék Ottót támogatták a királyi trón megszerzésében, s ez sok harcnak és vérontásnak volt az okozója és elindítója.

Tóth Orsolya–Székely Katalin

Irodalom: Kalotaszeg folyóirat 1991. áprilisi és 1992. júniusi száma – Kós Károly: Régi Kalotaszeg. Kolozsvár 1932. – Révai Lexikon (CD-ROM).

Az óföldaéki erődített templom

Már a XV. században említik Földeák nevét akkor még Feldeak, Fildeak néven. A falut királyi emberek és nemesek lakták.

A templom is a XV. század elején épült. A gótikus alapozású templom szentélye a nyolcszög három oldalával záródott. A szentély keleti, észak-keleti, dél-keleti falát gótikus ablakok díszítették. A szentély és a sekrestye között gótikus kőkeretű ajtó volt. Az épület hossza 10 öl volt, ebből 4 öl a szentély.

A templomot a XV. század végén vagy a XVI. század elején védőfállal vették körül. Ennek fő célja a környékbeli emberek védelme a töröktől és a kisebb portyázó hadaktól. Az erődítés alakja szabálytalan, leginkább trapézhoz hasonló formájú, 26x38 méter nagyságú területet fog közre. A falak alapjainak szélessége 90 cm. Ez tette lehetővé, hogy a falmagasság helyenként elérhesse a 7 métert. Az oszlopnyomok, a falak szélén elhelyezkedő padka, valamint a kapu belsejében feltételezett faszerkezet arra enged következtetni, hogy az erődöt gyilkjáró erősítette.

A *gyalogkapu tornya* a templom nyugati homlokzata előtt állt. Egy időben épült az erőd falaival. A *kapuvédő tornyocska* a hozzá tartozó kapuval az erőd déli oldalán állt. A torony alapterületét tekintve 2,7x3,6 méter nagyságú volt. Felső szintjéről tiszta időben Makó is látható volt. Itt került elő egy-egy 150x150 cm-es nagyságú pillér. Ezeket a szekerek bejutását szolgáló kapu részének tartjuk.

Eredetileg a templomhoz tartozott az a *fa harangtorony*, amit téglából való átépítése után őrtoronyként az erődítéshez kapcsoltak. A torony 12–14 méter magasságából Vásárhelyig szabad volt a kilátás. *Sáncárok* neheztette még az erődbe való bejutást. Ez szorosan követte a

mesterséges domb alakját. Szárazárok volt, csak áradásokkor vagy magas vízállás esetén telt meg vízzel. Kelet felől a falut és az erődítményt a Száraz-ér által létrehozott mocsárvilág természetes védelemmel látta el. A korabeli feljegyzések szerint képesek voltak ellenállni kisebb támadásoknak az ilyen erődök, jelentős sikerekről számolnak be a krónikák.

Elmondhatjuk, hogy a alföldi építészetben egyedülálló erődtemplom mind kulturális, mind gazdasági tekintetben előrelépést jelentett a kor emberének. Nemcsak az ellenséges betörésektől védte a környék lakosságát, de az egyház feladatait is ellátva kulturális központtá emelte a középkori Földeákat.

1596-ban teljesen elpusztult a település, a templom és az erőd fal is megsérült. 1671-ben reformátusok kerültek a faluba. A kaputorony nyugati felét újjáépítették, az erőd északnyugati szakaszát 80 cm mélyen aláfalazták. 1688-ban a visszavonuló törökök ismét végig pusztították a területet. Később a reformátusok a templomot nem, csak az erődöt újítták fel.

1759 nyarán fürgetes vihar és jégeső söpört végig Földeákon. Az akkori panaszos levél szerint: „Templomunkat egy néhány száz esztendőktől föl állott, tornyát leszakasztván egészen a szentélyig mind belől és a templomunkban a padlást, orgonát és kívül a tetejét, nagyobb béli harangunkat izrül porrá öszve törte.” A helyreállításához 200 fenyődeszkát, 40 ezer zsindelet, 500 fenyőléceket, három mázsza vasat használtak fel. A felújítás 847 Ft-ba került. A templomot a Náray család állította helyre. Náray György 1746-ban kis arany kelyhet ajándékozott a templomnak, majd megépítette a kriptát. A kriptá csapóajtaja a szentélytől nyílt, majd 1783-ban kívülről is építettek egy lejáratot a sekrestye mellett. Átvágták a külső körfalat és a templom alapfalát is. A kriptáajtónál öt lépcső vezet lefelé, egy vízszintes folyosó aztán ismét három lépcső, utána lejtős út visz a kriptához. Egy kriptá a szentély alá nyílt, a másik nyugat fele.

1778–1790-ig kibővítették a templomot. A hajót egy harmad hosszúsággal 5,5 méterrel meghosszabbították. Ekkor fából egy kis torony is készült, amit a templomhajó mellé építettek. 1796-ban 150 Ft-ért főoltárt, 190 Ft-ért szószéket készítettek. Náray Antal 1783 februárjában 2000 Ft-ot adományozott, amiből 1824-ben téglatorony épült.

1835-ben készült jegyzőkönyv szerint a torony és a templom zsindelellyel van fedve, a falak festésre és javításra szorulnak. Ekkor cserélték ki a csúcsíves ablakokat barokkra. A nyolc barokk ablaktól a templom jóval világosabb lett. A templom védőszentje, Szent László tiszteletére XIII. Kelemen pápa 1768-ban teljes búcsút engedélyezett. A szépen felújított templom azonban nem sokáig működhetett Isten házáként, mert 1845-ben árvíz pusztította el a települést, így más helyen épült újjá. Az elhagyott templomot kétszintes magtárként használták, tornyát 1874–1883 között lebontották.

Náray László orosz fogságból hazatérve – Náray Aranka, Náray Tamás és Náray Andorné áldozatos segítségével – fogadalomból 1923–1924-ben felújította a földéaki templomot. Náray László a brassói fekete templom mintájára a tornyot a templom északnyugati sarkán építette föl. Visszaállította a gótikus ablakokat, a belső falfelületet tojásszínűre festették. A főoltár, a szószék, a kegyúri pad a makói Maros híd faanyagából készült. A neogótikus főoltárt 1927-ben Náray Aranka adományaként Gardi István helybéli asztalosmester készítette, közepén: Mária, Szent József és Szent László szobrával. A szárnyas oltár két oldalán a magyarországi Mária-búcsújáró helyek Mária képeit festették meg. Jobbról keleten Máriaradna, délen Tersattó-Fiume, balról északon Nagyszombat, nyugaton Fraknó-vára képeivel.

Az 1970-es években a templom állapota megromlott, ezért az állagmegőrző munkálatok elkezdését szorgalmazták. 1989-ben az Országos Műemlék Felügyelőség a teljes felújítás mellett döntött. A régészeti kutatást dr. Béres Mária régész végezte. A felújítás során, a templomdombon XI. századi település nyomára, XI–XII. századi temetőre, XIII–XIV. századi sáncolás nyomaira bukkantak. A felújítás során, a templom hosszán nem változtattak. Az 1923–1924-ben épített tornyot visszabontották. Az 1753. évi térkép templomábrázolásából kiindulva huszárornyt terveztek, amelyben a harangok is helyet kaptak.

1998-ban a templomot körülvevő erődöt is rekonstruálták. Az oldalhomlokzat őrzi Náray László helyreállítását, a templom két fő építési korszakát eltérő vakolat-textúrával és a fehér festés kétféle árnyalatával érzékeltetik.

Nagyfalusi Ágnes

Irodalom: *Tóth Ferenc* (szerk.): *Csongrád megye építészeti emlékei*. Szeged, 2000.